

УДК 368.811.1

Бондаренко Євгенія Костянтинівна

аспірант кафедри фінансів

Навчально-наукового інституту бізнес-технологій

«УАБС» Сумського державного університету

Бондаренко Евгения Константиновна

аспирант кафедры финансов

Учебно-научного института бизнес-технологий

«УАБС» Сумского государственного университета

Bondarenko Evgenia Konstantinovna

Postgraduate Student Finance

Teaching and Research Institute of Business Technology

"UABC" Sumy State University

ОСОБЛИВОСТІ СТРАХУВАННЯ РИЗИКІВ УЧАСНИКІВ

ФОНДОВОГО РИНКУ

ОСОБЕННОСТИ СТРАХОВАНИЯ РИСКОВ УЧАСТНИКОВ

ФОНДОВОГО РЫНКА

PECULIARITIES OF RISK INSURANCE OF SECURITIES MARKET

PARTICIPANTS

Анотація. В статті проводиться дослідження ризиків, притаманних ринку цінних паперів і особливо його професійним учасникам. Автором було визначено сутність страхування ризиків учасників фондового ринку, їх перелік. Також було визначено, які страхові продукти можуть мати попит на ринку цінних паперів. Крім того, були проаналізовані можливості страхування вказаних ризиків в Україні та його специфіка.

Ключові слова: ризик, фондовий ринок, професійні учасники ринку цінних паперів, страхування, страховий продукт.

Аннотация. В статье проводится исследование рисков, присущих рынку ценных бумаг и особенно его профессиональным участникам. Автором были

определены сущность страхования рисков участников фондового рынка, их перечень. Также было определено, какие страховые продукты могут иметь спрос на рынке ценных бумаг. Кроме того, были проанализированы возможности страхования указанных рисков в Украине и его специфика.

Ключевые слова: риск, фондовый рынок, профессиональные участники рынка ценных бумаг, страхования, страховой продукт.

Summary. The article is devoted to studying the possibility of insurance securities market risks and its specificity in Ukraine. The author defines the essence of insurance stock market risks and their list. The article analyzed insurance products that may be demand for the securities market.

Keywords: risk, stock market, professional participants of the securities market, insurance, insurance product.

Постановка проблеми. В сучасних умовах кожна сфера бізнесу щодня зіштовхується із можливістю виникнення збитків різної природи. Формування інфраструктури фондового ринку, розвиток технологій, розширення галузей – всі ці фактори, безсумнівно, позитивно впливають на розвиток ринку цінних паперів, але, крім нових переваг, вони неминуче породжують і нові проблеми. Перед учасниками фондового ринку, великими емітентами та рядовими інвесторами виникають нові небезпеки, захиститися від яких можливо лише застосовуючи всі наявні на даний момент кошти. Особливе місце у системі ризик-менеджменту учасників фондового ринку займає страхування власних ризиків, що і обумовлює актуальність дослідження механізму даного виду страхування та його перспектив.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Страхування ризиків учасників фондового ринку відноситься до специфічного виду страхування, саме тому більшість досліджень у даній сфері зроблені науковцями-практиками: Кажберовою В, Бабуровим Д., Гришаєвою С., Жилкіною М., Кондрашихіним А., Свінуховим К., Домбровським А. та іншими. Сутність фінансових ризиків фондового ринку та особливості їх страхування вивчають Карякін М., Чугунов

Д. та Свінухов К. Можливості страхування ризиків ринку цінних паперів та його механізм вивчає Тараканов С. та Корнеєв М.

Постановка завдання. Відзначаючи вагомість результатів досліджень зазначених авторів, подальшого вивчення потребують питання визначення переліку ризиків, що несуть учасники фондового ринку та можливостей їх страхування. Метою статті є дослідження сутності страхування ризиків учасників фондового ринку, можливостей та специфіки їх страхування в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фондовий ринок (ринок цінних паперів) являє собою такий розділ фінансового ринку, на якому за незначний час створюються необхідні умови та відбуваються швидка мобілізація, ефективний перерозподіл і раціональне розміщення фінансових ресурсів у соціально-економічному просторі держави з урахуванням інтересів та потреб суспільства шляхом здійснення емісій цінних паперів різними емітентами [1]. Фондовий ринок України відноситься до категорії ринків, що розвиваються, для яких характерною є висока дохідність та більш високий ступінь ризику у порівнянні з країнами з більш розвинутою економікою. Зростаюча кількість фінансових інструментів, що пропонуються на фондовому ринку, значна кількість факторів, що впливають на їх вартість, призводять до того, що індивідуальний інвестор у більшості випадків не має можливості оцінити всю сукупність ризиків, що пов'язані з інвестуванням в конкретні фінансові інструменти.

Вся діяльність на ринку цінних паперів пов'язана з тим чи іншим видом ризику. Будь-які рішення, операції на даному ринку означають, що його учасник (інвестор, емітент, посередник та інші) приймає на себе ту чи іншу кількість ризиків. У зв'язку з цим актуалізується задача управління ризиками: визначити, здійснити оцінку та прогнозування величини конкретних ризиків з метою їх мінімізації. Одним із інструментів мінімізації ризику на фондовому ринку може бути його страхування.

У випадку використання страхування ризиків ринку цінних паперів страховій компанії відводиться роль управління ризиком не лише у вузькому

значенні (страхування ризиків окремого учасника фондового ринку), а й у широкому (не лише власне страхування, а й оцінка ризику). Вплив страхових компаній на фондовий ринок через оцінку ризику, полягає в тому, що відмова від страхування об'єктів із підвищеною ризикованістю стимулює їх власників до усунення ризику та проведення заходів щодо його зниження.

Важливою умовою привабливості цінних паперів є наявність у їх емітента договору страхування із надійним страховиком. Навіть тільки згадування про те, що ризик якого-небудь маловідомого емітента застрахований надійною страховою компанією дає гарантію того, що і інвестиції є надійними (оскільки поважаючий себе страховик, перед тим як видати поліс, здійснить детальний аналіз проекту, що не може здійснити звичайний інвестор).

Використання страхування сприяє безкризовому розвитку економіки, і, як наслідок, благотворно для ринку цінних паперів. Страхування як фінансовий механізм забезпечення безперервності, безперебійності та збалансованості ринкової економіки сприяє оптимізації макроекономічних пропорцій суспільного виробництва та має позитивні наслідки для фінансів країни взагалі.

Страховий та фондовий ринки у сучасних умовах – дві тісно пов'язані між собою системи. Масштаби діяльності середнього західного страховика на ринку цінних паперів дуже часто співставні із обсягом його операцій з клієнтами по прямому страхуванню та перевищують розміри перестрахових операцій.

Страховий і фондовий ринки – це безпосередні конкуренти за обмежені кошти інвесторів, в тому числі і за вільні кошти інституційних інвесторів. Але в той же час «конкуренти» не перешкоджають розвитку один одного, а навпаки здійснюють на нього сприятливий вплив. Така спільність характерна для всіх фінансових ринків як особливих механізмів вартісного розподілу та перерозподілу грошових потоків. Ресурси, що акумулюються через страховий або будь-який інший фінансовий ринок, у кінцевому підсумку рухається у одному напрямку, а саме у сферу матеріального виробництва, оскільки саме там виробляється сукупний суспільний продукт, створюється нова вартість, а всі фінансові ринки лише обслуговують її та перерозподіляють.

Розглянемо більш детально власне страхування ризиків ринку цінних паперів. Страхування ризиків на фондовому ринку – це відносно новий інструмент управління ризиками на ринку цінних паперів. Привабливість даного напрямку страхування є дуже перспективною, особливо у світлі розвитку ринку цінних паперів та збільшення його інвестиційної привабливості. Але розвиток даного ринку в Україні відбувається із врахуванням специфіки роботи фондового ринку в країні. Але, далеко не всі страхові компанії готові страхувати фінансові ризики не лише на ринку цінних паперів, але й в інших галузях, оскільки таке страхування пов'язано із значним обсягом відповідальності та непередбачуваністю такого виду ризиків.

Таблиця 1 – Ризики ринку цінних паперів

Вид ризику	Значення
Систематичний (ринковий)	Ризик зміни ціни цінного паперу при зміні поведінки ринку в цілому
Інфляційний	Ризик знецінення доходів з точки зору реальної купівельної спроможності
Ризик законодавчих змін	Ризик відмови уряду виконувати раніше прийняті на себе зобов'язання по визначеним цінним паперам чи затримка у виконанні цих зобов'язань
Процентний	Ризик втрат, що виникають у зв'язку зі зміною відсоткових ставок на ринку цінних паперів
Ризик воєнних конфліктів	Ризик порушення функціонування фондових ринків внаслідок початку воєнних дій
Несистематичний	Ризик несприятливої зміни ціни цінного паперу при незмінній поведінці ринку
Кредитний	Ймовірність повного чи часткового невиконання контрагентом своїх зобов'язань
Ризик країни	Ризик вкладання в цінні папери країн, що мають нестійке фондове становище
Селективний	Ризик неправильного вибору цінних паперів для інвестування в порівнянні з іншими видами цінних паперів при формуванні паперу
Операційний	Ризик, пов'язаний із недоліками чи несправністю систем, а також неакуратністю працівників фінансових організацій у проведенні операцій

Ризики притаманні фондовому ринку значно відрізняються від традиційних. В даному випадку необхідно говорити про специфічний перелік ризиків, що притаманні даній сфері фінансових послуг [2]. До ризиків фондового ринку можна віднести наступні (табл. 1)

Так виглядає загальна класифікація ризиків фондового ринку без врахування специфіки діяльності його учасників. Розглянемо поняття «учасника ринку цінних паперів». Учасники ринку цінних паперів (суб'єкти ринку) – це фізичні або юридичні особи, що здійснюють купівлю, продаж цінних паперів або обслуговування їх обігу та розрахунків за ними, вступаючи між собою у певні економічні відносини, пов'язані із обігом цінних паперів [3].

Всіх учасників ринку цінних паперів умовно поділяють на професійних та непрофесійних. Професійні учасники фондового ринку – це юридичні особи, що здійснюють наступні види діяльності: брокерську діяльність; дилерську діяльність; діяльність з управління цінними паперами; розрахунково-клірингову діяльність; депозитарну діяльність; діяльність по веденню реєстру власників цінних паперів; діяльність з організації торгівлі цінними паперами. Непрофесійними учасниками фондового ринку є фізичні та юридичні особи, що здійснюють купівлю-продаж цінних паперів на ринку та їх похідних (звичайні інвестори).

Практика показує, що до обставин, які належать до факторів ризику інвестора [4] на ринку цінних паперів України, відносять:

- зміну вимог до обліку прав власності на цінний папір;
- зміну вимог щодо обслуговування цінного паперу;
- втрату реєстру або інформації про інвестора як власника цінного паперу;
- штучні обмеження в користуванні правами щодо цінного паперу;
- збільшення вартості послуг професійних учасників ринку цінних паперів;
- несумлінність інших сторін угоди;
- визнання угоди про придбання інвестором цінного паперу сумлінною чи недійсною;
- банкрутство емітента;
- зміни вартості цінних паперів (у випадку страхування прибутку, що планується отримати).

Найбільш затребуваним страховим продуктом на фондовому ринку є страхування відповідальності. Даний вид страхування найбільш оптимальний як для мінімізації операційних ризиків, так і для подальшого розвитку системи гарантій виконання угод. Операційні ризики відносяться до легко прогнозованих та нівелюються значно легше, ніж системні, ринкові, і особливо ризики країни, зменшити які може лише тривала робота по створенню більш стабільного іміджу України.

Крім перерахованих ризиків, у певній мірі можливо управляти ризиками, що пов'язані із отриманням прибутку – ризики зміни вартості цінних паперів. Однак ризики такого роду є спекулятивними і в наш час страхуються дуже рідко. Справа в тому, що страхування – це інструмент, що може здійснити вплив на прибуток. В даному випадку учасник ринку робить ставку не на спекулятивний прибуток, а на стабільність своїх ринкових позицій. У теоретичному варіанті програми страхування можуть включати в себе страховий захист не лише від падіння, але й від зростання цін на цінні папери. Сегмент ринку, де такий вид страхування був би затребуваним є терміновий ринок цінних паперів.

Необхідно визначити, що входить до поняття професійних ризиків фінансових інститутів (учасників фінансового ринку і ринку цінних паперів). Відповідно до світового досвіду це:

- можливі втрати і пошкодження майна компанії, організації або банку, як нерухомого, так і при транспортуванні;
- ймовірні втрати від помилкових ненавмисних і протиправних дій співробітників (включаючи шахрайство в електронних та інформаційних системах);
- втрати від протиправних дій третіх осіб (включаючи шахрайство в електронних та інформаційних системах);
- збитки, пов'язані з проведенням операцій за підробленими документами і цінними паперами;
- ймовірна фінансова відповідальність перед третіми особами за шкоду, завдану професійною діяльністю фінансового інституту.

Велика частина перерахованих вище ризиків відноситься до поняття операційних ризиків. Однак, на відміну від кредитних і ринкових ризиків, щодо яких, як правило, у професійних учасників є чітке уявлення і система ризик-менеджменту, ставлення до операційних ризиків неоднозначне.

Розглянемо можливості та механізм страхування ризиків саме професійних учасників, оскільки страхування їх ризиків складає абсолютну більшість договорів страхування на фондовому ринку.

Страхові продукти, що мають попит на фондовому ринку, умовно можна розділити на декілька груп:

- обов'язкове страхування (наприклад, страхування відповідальності спеціального депозитарію і компаній, що здійснюють управління пенсійними накопиченнями громадян у Російській Федерації (в Україні відсутнє);
- страхування як основа для допуску до діяльності або як додаткова перевага під час визначення рейтингу надійності;
- добровільне.

Нажаль, в нашій країні страхування ризиків не популярне, якщо воно не є обов'язковим або не пов'язано із визначенням рейтингу надійності. До основних причин нерозвиненості ринку страхування фінансових ризиків на фондовому ринку України можна віднести:

- майже повна відсутність прикладів страхових випадків в країні;
- операції учасників ринку цінних паперів не завжди прозорі;
- відсутність бажання ринку розкривати інформацію про себе та своїх клієнтів, що є необхідною умовою страхування.

На сьогоднішній день, найбільш вдалим рішенням щодо нівелювання операційних ризиків професійних учасників ринку цінних паперів є поліс комплексного страхування і його додаткові покриття. Такий поліс комплексного страхування гарантує адекватний захист від усіх перерахованих ризиків.

Захист за комплексним договором забезпечується поєднанням двох видів страхового покриття – комплексного страхування фінансового інституту (в

міжнародній термінології – Bankers Blanket Bond, BBB) і страхування професійної відповідальності (Financial Institution Professional Indemnity, FIPi).

В даний час поліс BBB і, як доповнення до останнього, поліс FIPi ще не можна назвати широко поширеними в нашій країні. Але вони вже успішно використовуються найбільшими вітчизняними банками і учасниками ринку цінних паперів (біржі, депозитарії, реєстратори, керуючі компанії). Крім того, дедалі очевидніше, що таке страхування не тільки надає повноцінний захист самим фінансистам, а й більшою мірою покликане підвищити надійність фінансових інститутів в очах їхніх клієнтів [5].

Значний вплив на розвиток ринку страхування фінансових ризиків на фондовому ринку має стан ринку перестрахування, оскільки такого роду ризики мають велику фінансову ємність, тому потребують обов'язкового перестрахового захисту. Український страховий ринок не має змоги розміщення значних перестрахових ризиків, тому значна їх частина лягає на західних перестраховиків, іноді із залученням сюрвейерів. Крім того, засновниками фінансових інститутів досить часто є західні інвестори, що більше довіряють західним страховикам.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, перспективи розвитку страхування на фондовому ринку очевидні. Тем не менш страхування на даному ринку в наш час не є затребуваним, причиною чого є відсутність серйозної мотивації та недостатній обсяг ринку цінних паперів.

Але поступово кількість запитів на страхування зростає, зростають і страхові суми по вже укладеним договорам. Сектор страхових послуг на фондовому ринку повинен набрати деяку критичну масу, що із плином часу трансформується у страхові виплати. Буде напрацьована певна практика і необхідність такого страхування стане очевидною. Стимулом до розвитку даного виду страхування у світі є впровадження обов'язкового страхування або страхування, що обумовлено допуском до діяльності або зростанням рейтингу надійності.

Література:

1. Школьник, І. О. Фінансовий ринок України: сучасний стан і стратегія розвитку : монографія / І. О. Школьник. – Суми : Вид-во «Мрія», УАБС НБУ, 2008. – 348 с.
2. Бабуров Д. В. , Гришаева С. А. Управление рисками на российском фондовом рынке: проблемы и перспективы / Д. В. Бабуров, С. А. Гришаева // Наука и экономика, 2010. – № 1. – С. 52-56.
3. Рынок ценных бумаг. 2-е изд., обновленное и дополненное. – СПб.: Питер, 2008. – 400 с.
4. Кондрашихін, А. Б. Інвестиційні ризики українського ринку цінних паперів / А. Б. Кондрашихін // Банківська справа : Науково-практичне видання . – 03/2003 . – №2 . – С.62-70 .
5. Карякин М. Страхование профессиональных рисков в финансовом секторе: шесть практически х советов / М. Карякин //Страхование рисков. – 2006. – № 11 (46). – С. 7-9.
6. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок». Верховна Рада від 23.02.2006 № 3480-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>. – Назва з екрану.

Бондаренко, Є.К. Особливості страхування ризиків учасників фондового ринку [Текст] / Є.К. Бондаренко // Регіональна економіка та управління. - 2016. - Вип. 4 (11). - С. 13-16.